

Lærergrupper på Facebook II: *RLE-lærergruppa* og andre møteplasser

Av Knut Aukland og Håkon Naasen Tandberg

I to sammenhengende artikler introduserer vi lærergrupper på Facebook som et nytt forskningsfelt i norsk kontekst. Vår studie undersøker RLE-lærergruppa, en Facebook-gruppe opprettet i 2015 av og for religionslærere. Gruppen har per januar 2020 over 2 800 medlemmer. Vi har samlet inn data på innhold og aktivitet i gruppen over en ettårsperiode fra 2018 til 2019 og kombinert en kvalitativ og kvantitativ koding av alle postene, samt hvem som poster. I denne andre artikkelen sammenligner vi RLE-lærergruppa med Religionslærerforeningen og andre tidligere, ikke-digitale møteplasser i det religionspedagogiske og didaktiske feltet. Vi viser at RLE-lærergruppa er unik ved at den er den eneste møteplassen og samlingspunktet for religionslærere på alle trinn over hele landet. Den styrker forbindelser mellom skole og akademia ved å fasilitere kommunikasjon mellom lærere, lærerstudenter og lærerutdannere. Vi argumenterer videre for at gruppen bidrar til en vertikal integrering i det religionsdidaktiske feltet som bryter med det tradisjonelle hierarkiet mellom skole og akademia.

Stikkord: Facebook, religionslæreren, det religionspedagogiske feltet, det religionsdidaktiske feltet, Religionslærerforeningen, skole og akademia¹

KNUT AUKLAND (f. 1984), førstepamanuensis ved OsloMet, Pb. 5, St. Olavs Plass 0130 Oslo.

E-post: knutau@oslomet.no

HÅKON NAASEN TANDBERG, (f. 1982), seksjonssjef ved Høgskolen i Østfold, Pb. 700, BRA veien 4, 1757 Halden. E-post: hakon.n.tandberg@hiiof.no

INNLEDNING

På starten av 1970-tallet trappet en ung, hvit, mannlig religionslærer² opp på en religionsdidaktisk konferanse på et college i London. Konferansen var arrangert av *Shap Working Party (Shap)*, og den unge videregående læreren kom her i kontakt med andre lærere, lærerutdannere, religionsforskere og representanter fra tros- og livssynsorganisasjoner. Ninian Smart var en av religionsforskerne som var

1 Takk til Geir Skeie og Moumita Sen for innspill på ulike tidspunkt i prosessen. Takk også til Ann Midttun, Elisabeth Haakedal, Kari Repstad, Liv Gundersen og Sverre Mogstad for informasjon om ulike deler av religionspedagogikkens organisatoriske historie.

2 I likhet med Jon Magnes Vestøls bruk av begrepet *religionsundervisning*, bruker vi betegnelsen *religionslæreren* i vid forstand som omfatter alle fagemner som inngår i KRLE og tilsvarende fag i andre land (Vestøl 2017, s. 131). Religionslæreren er også en som underviser i livssyn, humanisme, filosofi og etikk. Slik vi ser det, er *religionslæreren* allerede etablert i fagdiskursen og egnet til å bruke på tvers av tid og nasjonale kontekster, i kontrast til for eksempel KRL/RLE/KRLE-læreren.

sentrale i oppstarten av *Shap*, og den unge læreren var Robert Jackson (Jackson 2019).³ Resten er historie, som man sier, og etterdønningene av *Shap*, både for kjente og ukjente helter innenfor feltet, kan man bare spekulere i. Og antakelig kan vi medberegne et og annet avtrykk inn i de nye norske læreplanene for skolens fire religionsfag.⁴

Hvorfor åpne en artikkel om Facebook og *RLE-lærergruppa* med denne anekdoten? Et nøkkelfunn i vår studie som vi presenterer i artikkel 1, er at yrket til medlemmene som poster er mer variert enn gruppens navn skulle tilsi. Innholdet skapes og leses ikke bare av lærere. I gruppens kommunikasjon finner vi tvert imot en rekke ulike aktører knyttet til KRLE og Religion og etikk. Det er særlig betydningen av dette vi vil utforske i denne artikkelen, og det er derfor *Shaps* historie kan gi oss noen ledetråder til å analysere dette innledningsvis. *Shap* ble stiftet i 1969, lenge før emneknaggenes tid, og hadde som sitt uttalte mål å jobbe med didaktiske problemstillinger knyttet til religionsundervisning i skolen.⁵ Kort tid etter startet de et brevpostabonnement, hvor medlemmene mottok nyheter, fagstoff og didaktiske opplegg. Jackson tok selv mye av dette i bruk i sin egen lærergjerning (Jackson 2019, s. 3). *Shap* var med andre ord en møteplass, både fysisk i form av konferanser, og utover fysiske treff ved at medlemmene mottok medlemsblad hvor de oppdaterte seg på samme stoff og leste hverandres tekster.

Når vi i dag skuer utover de mange lærerorienterte gruppene på Facebook, inkludert *RLE-lærergruppa*, er det derfor interessant å spørre seg hva slags type møteplass disse kan sies å være sammenlignet med tidligere møteplasser. Vi foreslår derfor at en måte å forstå hvilken betydning og funksjon lærergrupper på Facebook har, er å sammenligne dem med andre, ikke-digitale møteplasser. Mens vi i artikkel 1 viste at *RLE-lærergruppa* kan forstås som en digital, uformell og brukerstyrt arena som støtter profesjonsfaglig utvikling for lærere spesifikt, er vi i denne artikkelen mer fokusert på hvordan *RLE-lærergruppa* også er en møteplass hvor lærere og andre kommer sammen. Når vi bruker begrepet møteplass, er det fordi vi er interessert i eksempler på arenaer, grupperinger og jevnlig arrangementer hvor ulike aktører i feltet *møtes*. Ikke minst aktører på tvers av skole og akademia, slik *Shap* har vært et eksempel på i England. Spørsmålene vi forsøker å

3 Ninian Smart, særlig kjent for sin dimensjonsmodell, er en stadig innflytelsesrik religionsforsker som tidlig viste interesse og engasjement for religionsundervisning i skolen (Andreassen 2010). Robert Jackson har på sin side vært den mest toneangivende religionsdidaktikeren i England de siste tiårene, særlig kjent for sin fortolkende tilnærming til religionsundervisning (Jackson 2009). Se *Shaps* hjemmeside for deres egen fremstilling av deres historie og opprinnelse: <http://www.shapcalendar.org.uk/history.html>, besøkt 16.12.2019.

4 Her tenker vi særlig på tredelingen individ-gruppe-tradisjon. Vi skriver her om skolens "religionsfag", men interessant nok bruker UDIR betegnelsen *Livssynsfag* som overgripende fagbenevnelse for KRLE/KRLE samisk og Religion og etikk/Religion og etikk samisk. <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/Nye-lareplaner-i-grunnskolen-og-gjennomgaende-fag-vgo/>, besøkt 16.12.2019. Ludvigsenutvalget brukte i sin tur begrepet *etikkfag* ved 15 anledninger (Ludvigsen m.fl. 2015). Kjært barn eller ikke, mange navn har religionsfagene uansett.

5 <http://www.shapcalendar.org.uk/history.html>, besøkt 16.12.2019.

besvare i denne artikkelen er derfor: Hva slags type møteplass er *RLE-lærergruppa* på Facebook i forhold til andre møteplasser i feltet, og hvilken betydning og funksjon har den i feltet?

For å svare på disse spørsmålene bygger vi videre på artikkel 1, og tar i bruk de samme datamaterialene som er beskrevet der. Kort fortalt er dette en kombinasjon av data fra Facebook sin Group Insight funksjon (se artikkel 1), og vår manuelle innhøsting av poster som ble postet over et år fra juni 2018 til juni 2019. For å skape en oversikt over sentrale møteplasser i feltet har vi kontaktet en rekke lærerutdannere og religionslærere som vi siterer underveis. Men først: Hvorfor er møteplasser på tvers av skole og academia viktige overhodet?

BETYDNINGEN AV FORBINDELSER MELLOM SKOLE OG AKADEMIA

Behovet for og verdien av kommunikasjon på tvers av skole og academia er påpekt av forskning på lærerutdanning generelt, så vel som i religionsdidaktisk forskning. Vi begynner med lærerutdanningen. Både lærerutdanningen og lærerutdannere må finne en god balanse mellom academia og praksisfeltet (Ulvik og Smith 2016, s. 63); en oppgave lærerutdanninger ofte kritiseres for å ikke løse godt nok (Lejonberg m. fl. 2017, s. 69). Kort sagt er koblingen mellom teori og praksis en utfordring: «Forholdet mellom læring av lærerutdanningens teorigrunnlag på den ene side og læring gjennom feltefaringer på den annen side omtales både nasjonalt og internasjonalt som konfliktfylt og dels som to ganske så forskjellige verdener» (Lejonberg m. fl. 2017, s. 69–70).

Denne utfordringen har fått en ny relevans i dag hvor stadig flere lærerutdannere som ansettes på universiteter har doktorgrad (Ulvik og Smith 2016, s. 64). I praksis kan det bety at de har liten eller ingen skoleerfaring utover egen skolegang, og mangler den nødvendige nærhet til praksisfeltet de bør ha om de skal lykkes i å skape en utdanning hvor teoretiske og praktiske kunnskaper kommer sammen (Ulvik og Smith 2016, s. 75). Denne nærheten til praksisfeltet kan også være utfordrende for de som har erfaring fra tidligere, men over tid har fått mindre jevnlig kontakt med de faktiske forholdene i skolen, ikke minst i forbindelse med teknologiske utviklinger. Det er med andre ord mange grunner til at forskere har pekt på behovet for nye møteplasser hvor praktisk og akademisk kunnskap møtes (Lejonberg m. fl. 2017, s. 70). En viktig arena for dette er den formelle, institusjonelle kontakten mellom lærerutdanningsinstitusjoner og praksisskoler (Lejonberg m. fl. 2017, s. 69).

Religionsdidaktisk forskning har også sett på slike forbindelser, blant annet i forbindelse med prosjekter knyttet opp mot religionslæreren. I europeisk kontekst har vi antologiene *Researching RE Teachers* (Bakker og Heimbrock 2007) og *How Teachers in Europe Teach Religion* (Ziebertz og Riegel 2009). Selv om disse setter

religionslæreren i fokus for forskningen, har forskere i Norge argumentert for at religionslærernes egne stemmer sjelden høres i diskusjoner omkring fagets hva, hvorfor og hvordan (Skeie 2010b, s. 12; Johannesen 2010, s. 123). Langt fra å være et særnorsk fenomen, ser dette ut til å ha vært typisk for det utdanningsvitenskapelige feltet generelt, hvor den akademiske forskeren har tendert til å seg selv som en opphøyet ekspert som forsker *på* og ikke *for* lærere, og ikke sjelden med et kritisk blikk på praktikerne «der nede» i klasserommet (Zonne 2007, s. 72). Følgelig argumenterer flere av bidragene i *Researching RE Teachers* for nødvendigheten av, og mulighetene i det å samarbeide på tvers av academia og skole med lærere som med-forskere (Afdal 2007; Zonne 2007).

Kanskje ikke uventet er det nettopp forskere som har samarbeidet med lærere som har påpekt nytten av å bringe sammen forskere, lærerutdannere og lærere. I antologien *Religionsundervisning og mangfold* (Skeie 2010a) med kapitler fra både lærere og forskende lærerutdannere som har samarbeidet i et praksisfelleskap over flere år, fremheves verdien av å styrke forbindelser mellom skole og academia som helt nødvendig for (1) å hegne om et lite fag truet fra ulike kanter, (2) gi næring til at det utvikles en egen fagidentitet som religionslærer og (3) utvikle den fagdidaktiske forskningen og praksisen (Johannesen 2010, s. 122–3; Skeie 2010c, s. 152). I sin oppsummering av prosjektet skriver Geir Skeie at hans inntrykk er at en del grunnskolelærere har lite erfaring med hvordan akademisk kunnskap og tekst kan bidra til egen undervisning, og at de opplever at etter- eller videreutdanningskurs blir engangshendelser som setter få spor (Skeie 2010c, s. 151–2). Sett fra et forsker- og lærerutdanningsperspektiv nevner han at lærerne bidro inn i lærerutdanningen, på forskningskonferanser og ga nye perspektiver på akademisk kunnskap (ibid, s. 152).

I den engelske konteksten har antakelig nevnte *Shap* bidratt på noen av disse frontene, i alle fall har den vært en møteplass hvor ulike aktører har utvekslet perspektiver, ideer og erfaringer. Når Robert Jackson ser tilbake på *Shaps* historie, påpeker han at et slående trekk ved gruppen nettopp var dens varierte medlemsmasse: Gjengen som startet det hele, bestod nemlig av tre religionsforskere, syv lærerutdannere og ni lærere, og brakte siden sammen religionsprofessorer og barneskolelærere, lokale kateketer og lærerutdannere, evangelisk kristne og sekulære humanister (Jackson 2019, s. 3).

Oppsummert kan vi si at forskere har pekt på at forbindelser og kommunikasjon på tvers av skole og academia er viktige for å styrke lærerutdanningen og lærerutdannere. For det religionsdidaktiske feltet kan det bidra til å sikre at læreres stemmer og perspektiver inkorporeres i forskning og lærerutdanning, og således bryte med et hierarkisk forhold mellom praktikere og teoretikere. I den norske konteksten spesifikt vil slike forbindelser kunne bidra til å hegne om et truet fag, styrke identiteten som religionslærer, og utvikle religionsdidaktisk forskning og

praksis. Et relevant spørsmål for forskningen på lærergrupper på Facebook er derfor hvorvidt og i hvilken grad grupper som *RLE-lærergruppa* legger til rette for og skaper forbindelser og kommunikasjon på tvers av skole og akademia.

TIDLIGERE MØTEPLASSER FOR DET RELIGIONSPEDAGOGISKE FELTET

Før vi tar en titt på ulike møteplasser i feltet før fremkomsten av sosiale medier, må vi klargjøre begrepene *religionspedagogikk* og *religionsdidaktikk*. Det er blitt nokså standard å bruke «religion» som prefiks i disse begrepene, akkurat som i *religionslærer* og *religionsfag*, selv om skolefagene inkluderer andre emner (se fotnote 2). Når vi snakker om det *religionsdidaktiske* landskapet tenker vi primært på religionslærere, religionslærerstudenter, lærerutdannere og religionsdidaktisk orienterte forskere, mens det videre *religionspedagogiske* landskapet omfatter disse og andre aktører som tros- og livssynsorganisasjoner med flere (jfr. Bråten 2014). Religionspedagogikk omfatter med andre ord religionsdidaktikk i denne bruksmåten. Hvilke sentrale møteplasser har vi så hatt for det religionspedagogiske feltet i Norge?

Religionslærerforeningen

Det er naturlig å starte med *Religionslærerforeningen* som i sitt navn, i likhet med *RLE-lærergruppa* på Facebook, signaliserer at den er en arena for lærere. Det er ingen formell forbindelse mellom de to, og *Religionslærerforeningen* har for øvrig sin egen Facebookside som per 21.1.2020 har 580 følgere. *Religionslærerforeningen* ble stiftet i 1989 og publiserte samme år første nummer av foreningens tidsskrift, *Religion og livssyn* (Myhre m. fl. 1989), et tidsskrift som fortsatt utgis. Sentrale deler av foreningens virksomhet har vært jevnlige sammenkomster, gjerne i kombinasjon med kurs/seminarer arrangert i samarbeid med høyskoler, universiteter og andre (særlig i Oslo-området); formulering av innspill i fagpolitiske sammenhenger; ekskursjoner til religiøse organisasjoner og studiereiser. Da Arna Østnor og Bjørn Myhre, to av initiativtakerne, skulle oppsummere foreningens historie fra 1989 til 2014, påpekte de at hovedmotivet for å starte foreningen tilbake på 80-tallet var fagpolitisk, med et ønske om å hegne om et truet fag (Østnor og Myhre 2015, s. 5–6). Foreningen fikk fort en viktig fagpolitisk rolle, og har kommet med en rekke definerende innspill på diverse høringsutkast. På denne måten etablerte de seg etter hvert som en viktig høringsinstans for utviklingen av diverse føringer og styringsdokumenter, også på områder utover VGS som fritaksordninger, KRL/RLE/KRLE og lærerutdanningene (se Østnor og Myhre 2015, s. 8–15).

I *Religionslærerforeningens* historie er det likevel tidsskriftet *Religion og livssyn* som har vært den røde tråden og det sentrale bindeleddet. I sin gjennomgang av foreningens historie skriver Arna Østnor og Bjørn Myhre at bladet skulle være

foreningens «fysiske sted», et sted for faglig oppdatering og dermed en form for etterutdanning (2015, s. 16). I det første utgitte nummeret heter det videre at tidsskriftet skulle «først og fremst være et kontaktmiddel medlemmene i mellom» og formidle faglig og metodisk stoff til hjelp for religionslærere på VGS og ungdomsskolen (Myhre m. fl. 1989, s. 2). I tillegg til å styrke faget skriver Østnor og Myhre at hensikten med foreningen var å gi medlemmene faglig oppdatering, spre undervisningsmetodikk, være et debattforum og skape kontakter lærere imellom (ibid, s. 4). Selv om det her er kontakten til og mellom lærere som understrekes, finnes det flere eksempler på at foreningen tilrettela for forbindelser og møter mellom lærere og akademikere.

Første nummer av *Religion og livssyn*, titulert «Religionslærerrollen», har to tekster skrevet av førsteamanuensiser fra UH-sektoren. En av dem er Dagfinn Rians bokanmeldelse av cand.pharm. og philol. Stabell-Kuløs *Fremmede guder i klasserommet*. I nummeret omtales sammenkomster ved akademiske institusjoner som Menighetsfakultetet (MF) og Religionsvitenskapelig institutt på Universitetet i Trondheim, begge steder vertskap for oppstart og formell etablering av *Religionslærerforeningen* (Østnor og Myhre 2015, s. 7). Selv om «the founding members» stort sett var lærere, var også Sigurd Hjelde fra daværende Avdeling B for kristendomskunnskap ved Institutt for religionshistorie ved HF-fakultetet på Universitetet i Oslo med i oppstarten (ibid, s.7). En slik kontakt mellom lærere, lærerutdannere og religionsforskere påpekes likevel ikke som noe eksplisitt mål, ei heller i det første nummerets hilsener fra religionslærerforeningene i Sverige og Danmark, hvor man får inntrykk av at begge foreningene hadde et særlig fokus på fagpolitiske prosesser (Myhre m. fl. 1989, s. 5–6; jmf. Østnor og Myhre 2015, s. 6).

Som ved engelske *Shap*, har tidsskriftet knyttet sammen medlemmene på tvers av lokasjon og integrert medlemmene inn i en felles diskurs og forståelse. Ifølge en lærerabonnet som også ble leder for foreningen, var tidsskriftet en kilde til undervisningsideer og kunnskap som gav en følelse av å være oppdatert i faget.⁶ Når den første redaksjonsgjengen lot nye hender overta etter 20 år, kom det hilsener fra flere hold om at tidsskriftet hadde vært «et av de viktigste redskaper for fag- og kompetanseutvikling på sitt felt», og den gang førsteamanuensis Per Anders Aas påpekte at temanumrene var en rikholdig ressursbank, «ikke minst i lærerutdanningen» (Aas 2009b, s. 16–7). Aas sin bemerkning peker i retning av at foreningens virksomhet har vært en ressurs, også på tvers av skole og lærerutdanning og inn i akademia.

Så vidt vi kan se, har det ikke vært noen studier som har sett på betydningen *Religionslærerforeningen* og/eller tidsskriftet *Religion og livssyn* har hatt i det religionspedagogiske og didaktiske feltet.⁷ Som *Shap* har foreningen åpenbart spilt en

6 Kari Repstad, e-post 07.01.2020. Kari Repstad var leder for foreningen og redaktør for *Religion og livssyn* fra 2014 til 2018. Liv Gundersen, e-post 13.1.2020. Gundersen har vært leder siden 2015.

7 Den nærmeste vi kommer, er den historiske gjennomgangen fra Østnor og Myhre 2015.

viktig rolle, samtidig har nedslagsfeltet når det gjelder lærere, hatt sine begrensninger. Geografisk har den lenge hatt sitt tyngdepunkt i Oslo-området. Forsøk på å danne fylkeslag har ikke lyktes.⁸ Antallet medlemmer har ligget på omtrent 500 de siste ti årene (Holth 2010, s. 8;⁹ Gundersen og Skomedal 2019, s. 1). En nyere telling¹⁰ viste at det per 16. januar 2020 var 489 medlemmer i foreningen, hvorav 363 er personlige medlemmer og 126 er skoler og institusjoner. Av de 363 personlige medlemskapene anslås det at rundt 90 % trolig er VGS-lærere. Av sistnevnte kategori er 87 VGS-skoler og 2 ungdomsskoler, 17 høyskoler og 8 universiteter, 3 forlag og 9 andre ulike institusjoner som museer, livssynsorganisasjoner og andre grupperinger. Sånn sett har foreningen og tidsskriftet et nokså bredt nedslagsfelt i det religionspedagogiske feltet som ikke bare inkluderer lærere og lærerutdannere. Dessuten forteller gjennomgangen av foreningens historie at de har samarbeidet med ulike grupperinger som HL-senteret, livssynsorganisasjoner, (K)RL-nettverket (som vi skal komme tilbake til) og ILS/lærerutdanningen ved UiO (Østnor og Myhre 2015, s. 17–8).

Ser vi på innholdet i tidsskriftet, er det foreløpig ingen studier som kan fortelle oss hva som har vært i fokus, og hvem som har fått definere de ulike temaene.¹¹ En masteroppgave fra 2016 har sett nærmere på den svenske religionslærerforeningens tidsskrift (*Religion & Livsfrågor*) og årbøker i tidsrommet 1994–2011 (Jonsson 2016). Her viser det seg at det ikke var stemmene til yrkesaktive lærere, men heller lærerutdannere, religionsdidaktikere og politikere som dominerte (Jonsson 2016, 206). Lærere ser med andre ord ut til å primært ha vært mottakere og lesere, og ikke bidragsytere. Hvordan har dette vært i *Religion og livssyn*? I sin oppsummering påpeker Arne Østnor og Bjørn Myhre at de i tidsskriftet søkte bidrag fra «ulike miljøer innenfor academia», mens det under Kvammes tid som redaktør fra 2010 ble etablerte en fast metodikkspalte med konkrete undervisningsopplegg (Østnor og Myhre 2015, s. 17). Av akademiske bidrag til tidsskriftet nevnes MF og TF først, og siden de religionsvitenskapelige miljøene i Bergen og Trondheim, samt Høgskolene i Oslo og Volda (ibid). En gjennomgang av 27 utgaver av tidsskriftet fra 2010 til utgangen av 2018 viser at det i perioden ble publisert 19 undervisningsopplegg. 17/19 ble skrevet av VGS-lærere, mens 2/19 kom fra førstelektorer fra henholdsvis høyskole og universitet.

Andre møteplasser

Ser vi mot andre møteplasser knyttet til lærerutdannere og religionsforskere, er det et noe mer uoversiktlig bilde, med en rekke grupperinger med ulike relasjoner

8 Liv Gundersen, e-post 13.1.2020.

9 Holth oppgir for øvrig at av disse 500 var 180 skoler og høyskoler (Holth 2010, s. 8).

10 Liv Gundersen, e-post 16.1.2020 og 17.1.2020.

11 Nåværende leder, Liv Gundersen, påpeker at tidsskriftet hadde en mer akademisk profil under O.A. Kvammes lederskap fra 2010 til 2014 enn i dag. Liv Gundersen, e-post 13.1.2020.

til statlige midler og foretak, og ulike tilhørigheter til høyskoler og universiteter. Vi vil ikke gi en utførlig oversikt, men nevne noen sentrale grupperinger. Ser vi på tiden like før innføringen av KRL i 1997, var *Statens lærerkurs* en viktig finansieringskilde hvor universiteter og høyskoler kunne søke om midler til kursing av lærerutdannere og lærere. *Forskerforbundets Forening for Lærerutdanning (FFL)* hadde egne seksjoner for de ulike fagene inkludert *Landseksjonen for kristendoms-kunnskap*. I Trondheim (NTNU) startet Sissel Østberg og Geir Skeie forskernettverket *NEKRIF* og fikk over Robert Jackson til åpningen i 1993.¹² IKO arrangerte årlige samlinger under overskriften *Norsk religionspedagogisk forskningskonferanse*, og står også bak det eneste norske, krediterte tidsskriftet i feltet, *Prismet* – som fortsatt er den sentrale publikasjonskanalen for religionspedagogisk forskning. *Prismet* trykker både forskningsartikler og artikler fra praksisfeltet. Med opprettelsen av det nye KRL-faget oppstod en rekke andre, til dels kortlevede grupperinger og møteplasser som *Faglig forum for kristendoms, religions- og livssynsundervisningen i skolen*, *Forening for norsk religionspedagogikk og fagdidaktikk (FONOREFA)* og *KRL-nettverket*.¹³ I 2008 ble forskernettverket som fortsatt er operativt i dag stiftet, nemlig *Norsk religionspedagogisk forskerforum (NOREFO)*.

Det får være opp til fremtidig forskning å gå mer inn på disse gruppens historie og betydning, men typisk for mange av disse var at de var sentrert rundt teologer og religionsvitere/-historikere på den ene siden, og lærerutdannere på den andre. Flere av dem fungerte derfor som møteplasser for disse to yrkesgruppene. Et referat fra konferanser i 1997 henviser interessant nok til et skille og en viss konkurranse mellom «universitetsfolk» og «høgskolefolk».¹⁴ I dagens UH-landskap er slike institusjonelle titler i endring. Samtidig kan forskernettverk som *NEKRIF*, *FONOREFA* og *NOREFO* kan leses som uttrykk for og en utvikling hvor lærerutdannere har søkt en forskeridentitet.¹⁵ Disse har bidratt til fremveksten av forskende lærerutdannere innenfor religionspedagogikk og religionsdidaktikk. I dette landskapet ser vi ingen varige grupperinger som ser ut til å favne religionsforskere (teologer inkludert), lærerutdannere og lærere. Slike møteplasser har utvilsomt eksistert mer lokalt og vært dannet i forbindelse med læreplanarbeid og lignende initiert av KD og UDIR, samt forskningsprosjekter med lærere som medvirkende partnere (f. eks. Skeie 2010a). Et viktig unntak her er likevel *KRL-nettverket*, som i sine siste år, med det oppdaterte navnet *RL-nettverket*, samarbeidet med *Religionslærereforeningen*.

12 <https://www.universitetsavisa.no/ytring/2017/02/10/Professor-Robert-Jackson-utnevnt-til-æresdoktor-ved-NTNU-18366488.ece>, besøkt 8.1.2020. Takk til Elisabeth Haakedal for tips til denne artikkelen.

13 Mye av denne informasjonen kommer fra Elisabeth Haakedal og hennes notater fra perioden gjennom e-post 7.1.2020 samt to vedlagte dokumenter fra henne: (1) «Årsmelding FFL/Landseksjonen for kristendoms-kunnskap» og (2) «Dannelse av Forening for norsk religionspedagogikk og fagdidaktikk (FONOREFA) på Granavollen 13.–15.1.97», begge ført i pennen av Elisabeth Haakedal.

14 «Leirvik ref to konferanser 1997», dokument sendt på e-post av Elisabeth Haakedal.

15 Takk til Elisabeth Haakedal for dette forslaget.

I et bidrag til *Religionslærerforeningens* tidsskrift knyttet til kunnskapsløftet, forteller Per Anders Aas at *KRL-nettverket* ble etablert av UDIR for å samle de ulike faggruppene knyttet til kompetanseutvikling, etter- og videreutdanning på høyskoler og universiteter (Aas 2009a, s. 13). Frem til 2008 hadde kjernevirksomheten vært knyttet til nettstedet krlnett.no og årlige konferanser for lærerutdannere i grunnskolen samt noen studieturer, men ble så utvidet til å omfatte VGS, noe som deretter førte til et samarbeid med *Religionslærerforeningen* (ibid). Dette signaliseres i undertittelen til Aas sitt bidrag hvor det heter at *RL-nettverket* er «et organ for kompetanseutvikling og samarbeidspartner med *Religionslærerforeningen*.» Sekretariatet for nettverket var lokalisert ved Det teologiske fakultet ved UiO. Den årlige konferansen omtales som en «viktig årlig møteplass for lærerutdannere» (ibid, s. 14), mens en workshop de organiserte, inkluderte en presentasjon fra VGS-lærer omkring hva en lærer skulle ønske seg av universitetenes fagundervisning (ibid). Aas påpeker interessant nok at «Workshopen viste seg å fylle et behov; den samlet bortimot 30 VGS-utdannere fra hele landet – selv om arrangøren gjerne skulle sett deltakerlisten fylt av flere faglærere som ikke arbeidet med PPU» (ibid, s. 15).

Senere samme år arrangerte nettverket og *Religionslærerforeningen* en felles konferanse som samlet 70 deltagere over hele landet, og som ved siden av innlegg fra akademikere inkluderte gruppediskusjoner om erfaringer med den nye læreplanen oppsummert av en VGS-lærer, tre parallelle verksteder ledet av VGS-lærere på temaene læreplantolkning og undervisningsmetoder, IKT og digitale hjelpemidler, og vurdering med videoopptak av elevfremføring (Aas 2009b, s. 16). Disse verkstedene bekrefter at samarbeidet bidro til kunnskapsflyt på tvers av skole og academia, inkludert fra praksisfeltet til det akademiske. I løpet av årene 2009–11 ble det arrangert tre samarbeidskonferanser mellom *RL-nettverket* og *Religionslærerforeningen*, og flere av presentasjonene ble siden publisert i *Religion og livssyn* (se f.eks. Kvamme 2009, s. 2). Konferansen i 2011 ble den siste fordi UDIR stoppet å finansiere *RL-nettverket* i 2012.

En annen sentral møteplass ser ut til å ha vært Menighetsfakultetets (MF) Januarkurs, hvor man siden 1970-tallet har invitert religionslærere til seminar og laget faglig program for etterutdanning.¹⁶ Januarkurset eksisterer fortsatt og inviterer i 2020 lærere og andre interesserte til et to-dagers seminar på tema religionskritikk, konspirasjonsteorier og etikk.¹⁷ I omtalen av opprettelsen av *Religionslærerforeningen* (Myhre m.fl. 1989) ser vi at Januarkurset på MF var arena for dens begynnelse, en indikasjon på hvor viktig denne møteplassen har vært for praksisfeltet knyttet til VGS.

16 E-post med Ann Midttun 23.3.2020, og personlig kommunikasjon med Sverre Mogstad 3.2.2020. En annen arena for etterutdanning av lærere har vært såkalt «Faglig-pedagogisk dag» på UiO og UiB hvor lærere kan oppsøke forelesninger av forskere, inkludert religionsforskere.

17 <https://www.mf.no/januarkurset2020>, besøkt 8.1.2010.

For å oppsummere denne korte oversikten kan vi slå fast at det ikke har eksistert en møteplass tilsvarende *Shap* i norsk kontekst som jevnlig har brakt sammen lærere, lærerutdannere og religionsforskere. Det betyr ikke at slike møter ikke har funnet sted, men de har ikke vært organisert utover lokale og tidsbegrensede ordninger. Det er *Religionslærerforeningen* som med sitt tidsskrift og sin virksomhet ser ut til å ha vært den sentrale møteplassen for kommunikasjon på tvers av det religionspedagogiske feltet. En viktig, men kortvarig møteplass for det religionsdidaktiske feltet var samarbeidet mellom *Religionslærerforeningen* og *RL-nettverket* 2009–2011. Fire år senere, i 2015, blir Facebook-gruppen *RLE-lærergrupp*a opprettet. Hvilken funksjon og betydning har gruppen i feltet sett i lys av denne gjennomgangen av andre relevante møteplasser?

FACEBOOK OG ANDRE MØTEPLASSER I DET RELIGIONSPEDAGOGISKE FELTET

Ved første øyekast fremstår *RLE-lærergrupp*a og *Religionslærerforeningen* som overlappende og like av den enkle grunn at de begge i utgangspunktet er laget av og for religionslærere, noe navnene deres også indikerer. Ikke ulikt formuleringene i *Religionslærerforeningens* tidsskrift sier *RLE-lærergrupp*a på Facebook om seg selv at den er: «En gruppe av og for RLE/RE-lærere for å diskutere pedagogiske, didaktiske og kunnskapsmessige spørsmål tilknyttet fagene RLE og Religion & Etikk.» Det heter også at gruppen inviterer til fagpolitiske, men dog ikke politiske diskusjoner av generell art.

I gruppens første post kommer en oppfordring fra administrator om å invitere andre lærere slik at det kan bli et godt samarbeidsforum for religionslærere. Som vi så i artikkel 1, tilhører allikevel gruppens medlemmer ulike yrkesgrupper. Det er flere akademiske medlemmer i *RLE-lærergrupp*a, og av de 160 postene som ble postet i perioden vi har undersøkt, er den nest største gruppen forfattet av lærerutdannere (16,25 %). Det er også sant at *Religionslærerforeningen* startes for og av lærere, samtidig som første nummeret av *Religion og livssyn* har flere innslag av lærerutdannere. Online eller offline, en organisering av religionslærere innebærer også at akademikere og lærerutdannere involveres eller blir involvert. *Religionslærerforeningen* har ulike abonnenter til sitt *Religion og livssyn*, inkludert lærerutdanningsinstitusjoner, museer, livssynsgrupperinger, sentre og forum. På lignende vis ser vi *RLE-lærergrupp*a har tiltrukket ulike aktører som bidrar med innhold, inkludert journalister, rådgivere og museumsarbeidere. Faktisk inkluderer *RLE-lærergrupp*a et enda større mangfold av aktører i det religionspedagogiske feltet enn *Religionslærerforeningen*, et mangfold som også bidrar med innhold. En viktig grunn til dette er utvilsomt at *RLE-lærergrupp*a er en brukerstyrt gruppe på nett uten medlemsavgift. Administrator har heller ikke satt opp krav om at man må være lærer, og har sånn sett hatt en åpen linje hvor de som spør om medlemskap, får det.

Den andre arenaen som har skilt seg ut ved å bringe lærere og lærerutdannere sammen, er MFs Januarkurs som, sammenlignet med dagens digitale møteplasser, må ha vært en geografisk begrenset affære med en ettårig pause mellom hver samling. Likevel har både dette seminaret, i likhet med *Religionslærerforeningens* aktiviteter og samarbeid med *RL-nettverket*, vært møteplasser hvor lærere, lærerutdannere og forskere har kunnet møtes. En viktig forskjell er at *RLE-lærergruppa* inkluderer lærere på grunnskolen så vel som videregående, noe som også gjør at den henvender seg til et større publikum.

Videre tror vi at Facebook-gruppen skiller seg ut ved at det tradisjonelle hierarkiet mellom skole og akademia er delvis oppløst, eller i det minste ikke institusjonalisert. Ved faglige sammenkomster som Januarkurset er det naturlig at lærere primært er lyttere og publikum, mens lærerutdannere og akademikere bidrar med kunnskap. I samarbeidet mellom *Religionslærerforeningen* og *RL-nettverket* så vi eksempler på kunnskapsflyt i begge retninger mellom skole og akademia. I *RLE-lærergruppa* er dette hierarkiet mindre synlig og tydelig. Her er det ikke noe konferanseprogram som antyder hvilke roller eller grad av utdanning man har, og talerstolen er i prinsippet like åpen for alle medlemmer som, med unntak av innholdet i sine ytringer, ikke fremstår med noe annet enn sitt navn på Facebook. Videre er Facebook-grupper konstruert på en slik måte at det krever mindre å være en bidragsyter enn i et redigert tidsskrift som *Religion og livssyn*, en mer formell arena hvor akademikere dominerer mer. Som et minimumsbidrag kan man velge å like en post man setter pris på.

I artikkel 1 diskuterer vi hvordan *RLE-lærergruppa*, som en lærergruppe på Facebook, legger til rette for og fremmer en særskilt form for profesjonsfaglig utvikling for lærermedlemmene. Sett opp mot *Religionslærerforeningens* bidrag til profesjonsfaglig utvikling via kursing og *Religion og livssyn* ser vi at Facebook-gruppens bidrag skiller seg på flere måter. Som en brukerstyrt arena som legger til rette for en rask kommunikasjon og dialog, bryter den med tradisjonelle hierarkier og åpner for at hvilken som helst lærer kan spørre etter råd, og på kort tid få svar fra lærere og andre aktører. Som vi viste i artikkel 1, er hovedvekten (67 %) av postene i *RLE-lærergruppa* fokusert på råd og ressurser med direkte relevans for undervisning og klasserommet. Den profesjonsfaglige utviklingen som lærergruppen på Facebook støtter opp om, er derfor mer didaktisk orientert, sammenlignet med tradisjonell kursing i regi av UH-sektoren (se fotnote 17) som ofte fokuserer på å utvide lærerens kunnskap på fagspesifikke temaer. Samtidig rommer gruppen også en betydelig andel poster (18 %) knyttet til faglig oppdatering som handler om å utvide lærerens kunnskaper. På den andre siden så vi at et tidsskrift som *Religion og livssyn* har hatt spalter med konkrete tips til undervisningsopplegg. Kontrasten til Facebook er likevel stor, fordi man her er noen få tastetrykk unna konkrete tips og råd knyttet til spesifikke utfordringer man står overfor i skoleh-

verdagen. Ikke bare får lærere respons fra potensielt sett en rekke andre brukere med ulik faglig bakgrunn raskt, man får også tilbakemelding på spesifiserte utfordringer som å undervise i humanisme eller formulere vurderingskriterier knyttet til etikk på spesifikke trinn. Denne kommunikasjonen rundt skreddersydde, didaktiske problemstillinger fra lærere kommer også andre medlemmer som ikke er lærere til gode fordi de gir et innblikk inn i læreres hverdag og aktuelle utfordringer. Generelt blir gruppen et sted hvor alle medlemmene kontinuerlig mottar innspill og tips knyttet til undervisningsressurser og ulike kilder til faglig påfyll.

HORISONTAL OG VERTIKAL INTEGRASJON

I likhet med medlemsbladet til *Religionslærerforeningen* ser vi at *RLE-lærergruppa* tiltrekker seg medlemmer fra ulike hold i det religionspedagogiske feltet. En måte å beskrive dette på er å snakke om horisontal og vertikal integrasjon av det religionspedagogiske feltet.¹⁸ Med horisontal integrasjon ser vi foran oss kommunikasjon mellom medlemmer innad i en yrkesgruppe, for eksempel mellom lærere. Med vertikal integrasjon tenker vi på kommunikasjon på tvers av ulike yrkesgrupper, for eksempel mellom lærere og lærerutdannere.

Forskningsnettverk som *NEKFIR*, *FONOREFA* og *NOREFO* må ha vært betydningsfulle arenaer for det religionsdidaktiske feltet. I slike nettverk, som det nålevende *NOREFO*, er det forskning som hele veien har vært det sentrale samlingspunktet. I *NOREFO* har både grensene mellom religionspedagogikk og religionsdidaktikk, samt hvem som er de naturlige medlemmene vis-a-vis påkrevd forskningsaktivitet, vært, og er til dels fortsatt, debatterte tema. Å «kun» være religionslærer har uansett ikke vært en relevant kvalifikasjon for medlemskap, og således har *NOREFO* typisk vært en møteplass for lærerutdannere (inkludert barnehagelærerutdannere) og forskere. På dette området har grupper som *NOREFO* utvilsomt hatt en integrerende funksjon horisontalt. Samtidig må vi ikke glemme at akademisk initierte møteplasser har lagt til rette for interaksjon på tvers av akademikere og skole, noe vi for eksempel kan få et glimt av i et referat fra «Granavoldkonferansen» fra 1997 med tema «Religionsdidaktikk og identitetsforming». Her opplyser Oddbjørn Leirvik at lærerutdanner Beate Børresen presenterte et paper om høytidsmarkering sammen med en grunnskolelærer og barnehageleder.¹⁹ Det framstår likevel som rimelig å anta at *NOREFO* primært har fungert og fungerer som en horisontalt integrerende gruppe, i den forstand at den bringer sammen forskende lærerutdannere.

Religionslærerforeningen har på lignende vis hatt en særlig horisontal integrerende funksjon for VGS-lærere som er den dominerende medlemsgruppen, og i mindre grad for ungdomsskolelærere. Foreningen har åpenbart også hatt en

¹⁸ Takk til Geir Skeie som foreslo denne inndelingen og formuleringen i forberedt kommentar til presentasjon av tidligere versjon av denne artikkelen på *NOREFO*-konferansen i 2019.

¹⁹ «Leirvik ref to konferanser 1997», dokument sendt på e-post av Elisabeth Haakedal.

integrerende funksjon vertikalt med lærerutdannere som viktige bidragsytere til og lesere av *Religion og etikk*, samt at deres tidsskrift har nådd ut til en rekke ulike aktører i det religionspedagogiske feltet. Samtidig kan man mistenke at kommunikasjonen fra praksisfeltet til det akademiske har vært noe begrenset. Et unntak her er det treårige samarbeidet mellom *Religionslærerforeningen* og *RL-nettverket*. På bakgrunn av dette er det fristende å påstå at *RLE-lærergruppa* fyller det tomrommet som dette samarbeidet til dels fylte i form av å legge til rette for kunnskapsflyt mellom praksisfeltet og akademikere. Vi greier ikke finne noen andre nasjonale møteplasser som tilrettelegger for kunnskapsflyt fra religionslærere til lærerutdannere. Tilrettelegging betyr likevel ikke at slik kunnskapsflyt finner sted, noe vi vil komme tilbake til.

Når det er sagt, *RLE-lærergruppa* representerer også mye annet som er nytt og annerledes. For det første inkluderer *RLE-lærergruppa* mange ulike yrkesgrupper, ikke minst studenter som her får mulighet til å rekruttere respondenter, et behov som nå vil styrkes med innføring av ny mastergrad. Dette innebærer at *RLE-lærergruppa* fungerer som en arena hvor lærerstudenter potensielt gjennomgår en viss sosialisering og integrering inn i religionsfagene. Lærerstudenter ser ikke ut til å ha spilt noen særlig rolle i noen tidligere møteplasser. Et unntak er riktignok at *Religion og livssyn* har inkludert bidrag fra studenter (se for eksempel nr. 1 fra 2018).

RLE-lærergruppa bidrar åpenbart til en horisontal integrasjon for lærerstanden, og som nevnt har gruppen et bredere nedslagsfelt enn *Religionslærerforeningen*. I *Religionslærerforeningen* spiller ungdomsskolelærere en veldig sekundær rolle, mens barneskolelærere ikke er inkludert.²⁰ *RLE-lærergruppa* er derfor helt unik ved at den er den eneste møteplassen og samlingspunktet for religionslærere på alle trinn over hele landet.

Av alle poster skrevet av lærere i vårt materiale fant vi at ungdomsskolelærere stod for 47 % av postene, VGS-lærere 27 % og barneskolelærere 11 %.²¹ Gruppen ser derfor ut til å ha en integrerende funksjon på tvers av ulike trinn, og da særlig for ungdomstrinnet, og i mindre grad VGS- og barneskoletrinnene.

På bakgrunn av det brede tilfanget av ulike yrkesgrupper og antall medlemmer kan *RLE-lærergruppa* i dag sies å være den møteplassen fremfor noen annen som har en integrerende funksjon vertikalt i det religionspedagogiske feltet, så vel som horisontalt for religionslærere på tvers av ulike trinn. Sammen med tidsskriftet *Religion og livssyn* ser den ut til å være en av de to viktigste møteplassene for vertikal integrasjon i det religionsdidaktiske feltet. Et videre spørsmål er hvor dyp denne integreringen kan sies å være utover det at man samles på en arena som dertil ikke er fysisk. Vi har derfor undersøkt i hvilken grad det forekommer reell kommunikasjon på tvers av ulike yrkesgrupper i Facebook-gruppen.

²⁰ Grunnen til dette er at grunnskolelærere, og særlig barneskolelærere, ble ansett som «tilhørende» IKO på det tidspunktet foreningen ble opprettet (Østnor og Myhre 2015, s. 6).

²¹ 15 % kom fra lærere fra trinn vi ikke greide å plassere.

TEGN PÅ VERTIKAL INTEGRASJON: KOMMUNIKASJON PÅ TVERS AV DET RELIGIONPEDAGOGISKE FELTET I

RLE-LÆRERGRUPPA

Som påpekt i artikkel 1 var det en rekke ulike aktører bak de 160 postene som ble publisert mellom 12. juni 2018 og 12. juni 2019. Lærere stod for 62,5 % av postene (100/160), lærerutdannere 16,25 % (26/160), og studenter 7,5 % (12/160). I tillegg fant vi poster fra en tros- og livsynsleder, journalister, rådgiver, utvikler, kommersiell aktør og museumsarbeider. Det er som oftest til lærere de andre aktørene henvender seg når de poster.

Det er klart at *RLE-lærergrupper* og tilsvarende grupper for andre fag har en horisontalt integrerende funksjon for lærere, og mer spesifikt, for religionslærere på ungdomsskolen. *RLE-lærergrupper* har også en vertikalt integrerende funksjon ved at den binder sammen mange ulike aktører i det religionspedagogiske feltet. Utenom elever, foreldre, politikere og byråkrater er det vanskelig å forestille seg andre aktører som ikke er representert i de postene vi har undersøkt. Vi vet at svært mange av medlemmene faktisk følger med eller i det minste scroller forbi innhold som postes i gruppen ut ifra tall vi har hentet fra Facebook selv (se artikkel 1). Ser vi på antall aktive brukere som registreres av Facebook, ser vi at gjennomsnittstallet ligger på 11 098 i måneden, 2 774 i uka og 396 per dag. Sånn sett er det rimelig å anta at de ulike yrkesgruppene observerer hverandres poster, og således har en indirekte kommunikasjon. I hvilken grad finnes det eksempler på direkte kommunikasjon i form av reaksjoner og kommentarer på tvers av de ulike aktørene vertikalt?

For å få et inntrykk av krysskommunikasjon vertikalt valgte vi ut seks måneder av vårt materiale²² og undersøkte postene manuelt for kommunikasjon på tvers av ulike aktører. Vi lente oss på vårt eget kjennskap til feltet (særlig lærerutdannere) for å gjenkjenne hvilke aktører som tok del i de ulike postene. En slik manuell gjennomgang resulterte i 31 klare eksempler på vertikal krysskommunikasjon. Eksempler på dette inkluderer: 11 poster hvor lærere spør om undervisningsråd og tips, og hvor lærerutdannere var med å kommentere og gi svar; tre poster fra lærere med formidlingsprosjekt hvor lærerutdannere reagerte; ti poster fra lærerutdannere med diverse formidlingsprosjekt hvor lærere reagerte og i to tilfeller også kommenterte; fire poster fra studenter hvor lærere reagerte, kommenterte og interagerte; tre poster fra andre aktører hvor lærere og lærerutdannere reagerte.

Generelt kan vi si at vi her ser eksempler på vertikal kommunikasjon, og mest typisk i tre ulike former: (1) Lærerutdannere som kommenterer på lærerposter knyttet til konkret undervisning; (2) lærere som reagerer på poster fra lærerutdannere knyttet til formidlingsprosjekter, samtidig som vi også ser eksempler på motsatt rollefordeling hvor lærere står bak formidlingsprosjekt; (3) lærere som

²² Begrunnelsen for dette utvalget var todelt: (1) Dette ville begrense datamengden, og (2) samtidig bidra til å anonymisere.

responderer på studenter som søker respondenter til intervjuer og undersøkelser for fordypningsoppgaver (som siden skal sensureres av lærerutdannere). Vi fant også at av de ti nevnte postene fra lærerutdannere søkte tre av disse eksplisitt interaksjon med og/eller deltagelse av lærere på ulike måter. I tillegg ser vi at mye av innholdet i det som deles, kan knyttes til vertikal kommunikasjon i feltet, for eksempel når formidlingsprosjekter i form av tekst, video eller lyd får lærere til å lytte til lærerutdannere eller motsatt.

Det er med andre ord liten tvil om at gruppen tilrettelegger for kommunikasjon på tvers av ulike aktørgrupper, og dermed bidrar til en vertikal integrering i feltet. Til dette bør vi føye til tre poenger. For det første kan vi si at Facebook-gruppen, som *Religionslærerforeningens* tidsskrift, bidrar til vertikal integrering ved det enkle faktum at disse ulike aktørene er samlet på en møteplass, og at de der kan lese og se hverandres ytringer uten å måtte reagere eller kommentere noe av innholdet. For det andre er det likevel også sårn at vi finner mange poster fra lærere hvor de spør etter konkrete tips og råd til undervisning, og hvor det bare ser ut til å være lærere som responderer. For det tredje ser vi at det er noen gjengangere som står bak flere av postene som kommer fra lærerutdannere, samtidig som bildet ikke er entydig nok til at vi kan si at alle kommer fra to til tre individer. Aktører med formidlingsprosjekter, uavhengig om de jobber i skole eller academia, er gjengangere i kommunikasjonen i gruppen og står for 24 % av alle postene i vårt materiale.

Dermed kan vi si noe om arbeidsfordelingen i denne krysskommunikasjonen i forhold til hvilke yrkesgrupper som tar seg av de ulike delene av fagdidaktikken. Som nevnt fant en masteroppgave at religionslærere ikke kom frem med sine stemmer og perspektiver i den Svenske religionslærerforeningens tidsskrift (*Religion & Livsfrågor*) og årbøker (Jonsson 2016, 2006). *Religion og livssyn* ser ut til å ha hatt noe stoff fra lærere, men da tilsynelatende mest knyttet til metodikk, mens akademikere har stått for de fleste fagartiklene (Østnor og Myhre 2015, s.17). Vi skimter en lignende arbeidsfordeling i *RLE-lærergruppa*, men kanskje nettopp fordi gruppen er en brukerstyrt og uformell arena med en betydelig lavere terskel enn et tidsskrift, er bildet også mer sammensatt.

Noen lærere har formidlingsprosjekter de når frem med, noen samtaler drives frem av lærere hvor akademikerne kaster seg på, noen diskusjoner går på tvers av ulike aktører, delingsposter og formidlingsprosjekter fra lærerutdannere kan kommenteres og reageres på av lærerne, også ved nettopp å gi svært lite respons. Det nye her er at religionslæreren og hens arbeidssituasjon i stor grad fungerer som premissleverandør for gruppens kommunikasjon. Til en viss grad blir derfor *RLE-lærergruppa* religionslærernes inntog i en religionsdidaktisk samtale, hvor lærere fra grunnskolen og videregående i større grad medvirker som aktive (og ikke bare passive) aktører og samtalepartnere med lærerutdannere og forskere.

Samtidig får religionsdidaktikere og lærere med sine formidlingsprosjekter et publikum som de kan nå ut til. At gruppen siden 2018 har hatt over 2 000 medlemmer (med andre ord omkring fire ganger større enn *Religionslærerforeningen*) og en jevn økning, har åpenbart bidratt til at feltet både har fått og blitt koblet på ulike formidlingsprosjekter. Noen fagspesifikke (som religionsundervisning.no og *KRLEpodden*), noen mer allmennpedagogiske (*Lektor Lomsdalens innfall* og *Rekk opp hånda*) men gjerne med fagrelevante episoder, og andre knyttet til basisfag som religionsvitenskap (*Religionsoraklene*).

Vi innledet denne artikkelen med å sidestille møteplasser på tvers av det analoge og digitale. Det er ikke uvanlig å anse det som er online og offline som to adskilte domener som gjerne kontrasteres. Likevel er de to ofte overlappende og vevd inn i hverandre på samme måte som en samtale med en venn på cafe som siden følges opp med en telefonsamtale (Miller et. al. 2016, s. 100). Ingen ville i dag snakke om et skille mellom den «virkelige verden» og verdenen på telefon. Som med telefonteknologi brukes sosiale medier til å kommunisere med mennesker man treffer jevnlig, men sosiale medier kan også være et sted som leder til nye bekjentskaper og møter offline. Selv om vi ikke finner noen eksempler på at *RLE-lærergroupa* som sådan har arrangert fysiske treff, fant vi flere eksempler i vårt materiale på poster som peker i retning av sammenkomster og fysiske møter utenfor den digitale møteplassen: To invitasjoner til faglige sammenkomster, en invitasjon til å opprette en utvekslingsavtale, en som søker representant fra en religion som ressurs til undervisning, og en utlysning av en stilling. Andre eksempler på at gruppen tilrettelegger for fysiske eller mer direkte møter er de nevnte studentene som søker lærerrespondenter til intervju.

Går vi utover vårt begrensede materiale og ser på alt av kommunikasjon i gruppen siden dens begynnelse, finner vi flere eksempler på at kommunikasjon online peker i retning av fysiske møter offline. Gjennom søk²³ på ordene «samling», «kurs», «konferanse» og «seminar» fant vi poster om til sammen 13 ulike sammenkomster. Et søk på «Religionslærerforeningen/s» gir ti treff i ulike poster og kommentarer på poster, inkludert deres arrangementer. Vi ser også at to PhD-utlysninger er delt. Dessuten finnes det eksempler på offentlige diskusjoner hvor medlemmer henviser til at de skal fortsette kommunikasjonen i direkte melding. Slik har også en av forfatterne i denne artikkelen kommet i kontakt med og fysisk møtt en lærer for å diskutere undervisning og muligheter for aksjonsforskning.

Kort sagt er det alltid forbindelser mellom kommunikasjon online og offline, og Facebook-grupper er intet unntak. Et godt eksempel på dette er at det i løpet av januar 2020 kom en post i Facebook-gruppa *Samfunnslærergroupen* som etterlyste en egen forening for samfunnsfagslærere modellert på *Religionslærerforeningen* og andre fagspesifikke grupperinger. Kort tid etter kom invitasjon til et fysisk møte

23 Alle Facebook-grupper har en søkefunksjon, som i dette tilfellet ble gjennomført 04.01.2020.

for nettopp å starte en slik forening. Her ser altså utviklingen ut til å gå i motsatt kronologi i forhold til det religionspedagogiske feltet: Fra Facebook (online) til en mer tradisjonell forening (offline).

AVSLUTTENDE DISKUSJON

Vi innledet med å spørre om hva slags type møteplass *RLE-lærergruppa* på Facebook er, hvilken betydning og funksjon den har i feltet, og hvordan den ser ut i forhold til andre møteplasser i feltet. Et sentralt poeng er at gruppen bidrar til horisontal integrasjon for læreryrket. *RLE-lærergruppa* er faktisk helt unik ved at den er den første og derfor eneste møteplassen og samlingspunktet for religionslærere på alle trinn over hele landet. For første gang er religionslærere fra 1. til 12. trinn samlet, i kontrast til *Religionslærerforeningen* som har hovedfokus på VGS og bare delvis inkluderer ungdomsskolelærere. Videre har gruppen et mye større medlemstall og større geografisk utbredelse enn *Religionslærerforeningen*. I likhet med *Religionslærerforeningens* tidsskrift har *RLE-lærergruppa* en etterutdanningsfunksjon og fungerer som et debattforum. Riktignok bidrar strukturen på Facebook-grupper til at lærere her bidrar mer til innholdet, og sikrer at en lange rekke fagressurser og forslag til undervisningsopplegg sirkuleres i feltet.

I kontrast til *Religionslærerforeningen* har Facebook-gruppen foreløpig ikke blitt brukt til å påvirke fagpolitiske prosesser, selv om medlemmer delte poster om fagfornyelsen og det ble oppfordret til å spille inn i prosessen. Likefullt finnes det eksempler fra andre land hvor nettopp Facebook har vært en sentral arena for politisk mobilisering (Niesz 2018). Gitt at gruppen ikke bare er den største ansamlingen av religionslærere, men også inkluderer andre aktører i det religionspedagogiske feltet, ser vi det som sannsynlig at den vil bli en arena for fremtidig fagpolitisk mobilisering, for eksempel i form av underskriftskampanjer.²⁴

Et viktig funn er at *RLE-lærergruppa* har en integrerende funksjon vertikalt. På lignende vis, men også i mer utstrakt grad enn *Religionslærerforeningen*, har gruppen medlemmer fra ulike deler av det religionspedagogiske landskapet, inkludert representanter knyttet til tros- og livssynsorganisasjoner. Det at gruppen både har et visst volum og variasjon, bidrar til at formidlingsprosjekter av lærere så vel som akademikere finner et publikum. Videre kan man tenke seg at slike fagspesifikke lærergrupper bidrar til at formidlingsprosjekter oppstår, fordi de allerede har samlet den potensielle målgruppen og tilbyr en åpen arena hvor man kan dele formidlingen Mens *Religionslærerforeningen* har hatt et stabilt medlemstall på ca. 500 medlemmer de siste ti årene, vokser *RLE-lærergruppa* jevnlig. Fra 15. juli 2017 til 23. januar 2020 vokste *RLE-lærergruppa* fra 1 746 til 2 802 medlemmer, en økning på 1 056 medlemmer. Veksten er en påminnelse om gruppens betydning og potensielle fagpolitiske slagkraft.

²⁴ I norsk sammenheng har forskere notert seg at en grasrotbevegelse mot PISA-testingen har organisert seg på en Facebook-gruppe (Skarpenes og Nielsen 2014, s. 425).

Vi har særlig lagt vekt på gruppens bidrag til vertikal integrasjon i det religionsdidaktiske feltet ved at den bringer sammen og legger til rette for kommunikasjon på tvers av lærere, lærerutdannere og lærerstudenter. Selv om det finnes andre eksempler på møteplasser for det religionspedagogiske feltet – da særlig tilknyttet *Religionslærerforeningens* aktiviteter og det kortvarige samarbeidet med *RL-nettverket* – skiller *RLE-lærergruppa* seg ut ved at kommunikasjonen der bryter med det tradisjonelle hierarkiet mellom akademia og skole. Facebook-gruppen representerer således religionslærerens inntog i en pågående fagdiskusjon og debatt. Dermed kan gruppen også sies å bidra til feltet på en rekke ulike måter ved at den styrker lærerutdanningen og lærerutdannere som her kan få input fra praksisfeltet (jmf. Lejonberg m.fl. 2017; Ulvik og Smith 2016), samt at den bidrar til at lærerstemmer blir hørt, styrker lærernes fagidentitet og deres praksis ved at medlemmene kan utveksle undervisningsopplegg som i det minste bidrar til variasjon (jmf. Skeie 2010b, 12; Johannesen 2010, 123).

I lys av tidligere møteplasser ser vi at en slik Facebook-gruppe åpner for en tredje gruppe, nemlig lærerstudenter. Gruppen bidrar dermed til lærerutdanningen ved at den er et samlingssted hvor studenter kan rekruttere respondenter og skaffe data. Lærerstudenter er en viktig del av det religionsdidaktiske feltet, og gjør at vi utover den noe mer avgrensede kontakten mellom lærer og akademikere, praktikere og lærerutdannere, kan snakke om et videre forhold mellom skole og campus. Fordi *RLE-lærergruppa* viser eksempler på kommunikasjon på tvers av lærere, lærerutdannere og studenter, vil vi fremheve at en del av gruppens unike funksjon er at den legger til rette for forbindelser mellom skole og campus utenfor de formelle, institusjonelle kanalene.

Mer generelt kan vi si at gruppen legger til rette for mer samarbeid på tvers av skole og campus (jmf. Afdal 2007; Zonne 2007), noe vi også ser eksempler på når lærerutdannere i sine poster søker lærerinteraksjon eller ved at det kommuniseres om fysiske treff og samlinger utenfor gruppen. *RLE-lærergruppa* løser på ingen måte utfordringene knyttet til teori og praksis i lærerutdanningen, men gruppen tilfører feltet en møteplass hvor vi til dels ser samarbeid mellom akademia og skole, og således bidrar den til å hegne om faget og utvikle fagdidaktisk forskning (noe disse to artiklene i seg selv er eksempler på!) og praksis via diskusjoner.

Når dette er sagt, har vi også reist spørsmålet om begrensninger i kunnskapsflyten mellom lærere og lærerutdannere. Gruppen er dominert av lærere, og lærerutdannere må møte lærerne på deres premisser. Det er konkrete tips og råd knyttet til undervisning som tar mest plass (se artikkel 1), begrunnelser for ulike arbeidsmåter og opplegg ser vi mindre av, selv om dette krever mer forskning på innholdet i kommentarer. Vår sammenligning av kommunikasjonen i *Religionslærerforeningens* tidsskrift og Facebook-gruppen peker videre i retning av at lærere primært bidrar med kommunikasjon om fagenes hvordan,

mens akademikere i større grad har definert fagenes hva og hvorfor, en hypotese som fremtidig forskning bør utforske. Dessuten så vi i artikkel 1 at mens lærere gjerne poster spørsmål, er lærerutdannere mer interessert i å dele innhold. Videre utforskning av vårt eget materiale ville kunne se nærmere på hvorvidt lærere og lærerutdannere utnytter de mulighetene som ligger i å kommunisere på tvers av skole og akademia. Samtidig er det her verdt å huske at både formidlingsprosjekter og andre ressursider som deles, kan peke mot ulike typer kunnskap på tvers av teori og praksis, skole og akademia.

Løfter vi blikket fra vår case, ville det være interessant med tilsvarende studier av norske lærergrupper knyttet til andre fag: Hvilken rolle har de i sine respektive fagfelt? Som nevnt observerte vi interessante utviklinger i lærergruppen for samfunnsfaglærere på Facebook. Mer overordnet er det relevant å spørre seg i hvilken grad og hvordan Facebook-grupper kan og bør spille en rolle i å bidra til forbindelser og kunnskapsflyt mellom skole og akademia. Fra et mer praktisk-didaktisk perspektiv kan forskere og lærerutdannere reflektere over hvorvidt lærerutdanningene bør utnytte Facebook-grupper som en læringsarena for studenter utover at de kan rekruttere respondenter. En potensiell aktiv invitasjon til bruk av Facebook som arena for faglig utvikling må uansett tuftes på kritiske refleksjoner: Facebook er ingen politisk eller økonomisk nøytral arena (jmf. Rensfeldt m. fl. 2018). Dessuten reiser tjenesten en rekke spørsmål og utfordringer knyttet til personvern.

LITTERATUR

- Aas, P. A. 2009a. «RL-nett med nye tråder.» *Religion og livssyn*, 21(1), 13–15.
- Aas, P. A. 2009b. «Fagkonferanse om kart og terreng.» *Religion og livssyn*, 21(1), 15–17.
- Afdal, G. 2007. «Participative research in religious education. An argument for a dialectical understanding of theory and practice.» I C. Bakker & H.-G. Heimbrock (Red.), *Researching RE teachers. RE teachers as researchers*. (s. 93–107). Munster: Waxmann.
- Andreassen, B. –O. 2010. «Bruk eller misbruk? Ninian Smarts dimensjonsmodell i tilnærmingen til religion i norsk religionsdidaktikk.» *Religionsvitenskapelig Tidsskrift*, 55, 55–73.
- Bakker, C. & Heimbrock, H.-G. (Red.). 2007. *Researching RE teachers. RE teachers as researchers*. Münster: Waxmann Verlag.
- Bråten, O. 2014. «Hva er religionspedagogikk? Internasjonale perspektiver på den norske konteksten.» *Prismet*, (3), 123–144.
- Gundersen, L. & Skomedal, S. 2019. «Styret informerer.» *Religion og livssyn*, 3, 1–2.

- Holth, G. 2010. «Toårsberetning 2008–2010 for Religionslærerforeningen i Norge (for perioden 29. april 2008 – 4. mai 2010).» *Religion og livssyn*, 3(22), 6–8.
- Jackson, R. 2009. «Studying religions. The interpretive approach in brief.» *European Wergeland Centre: Oslo, Norway*. Hentet fra <http://www.theewc.org/Content/Library/Research-Development/Literature/Studying-Religions-The-Interpretive-Approach-in-Brief>
- Jackson, R. 2019. «50 years on. The Shap working party on world religions in education and its publications.» *Journal of Beliefs & Values*, 40(1), 45–54.
- Johannessen, Ø.L. 2010. «Mellom barken og veden. Om lærerrollen i religionsfaget i spenningen mellom samfunnskrav og elevens interesse.» I G. Skeie (Red.), *Religionsundervisning og mangfold: Rom for læring i religion, livssyn og etikk* (s. 105–123). Oslo: Universitetsforlaget.
- Jonsson, L. 2016. *Mellan tradition och förnyelse. Utmaningar i religionsläraryrket*. Mälardalen University.
- Kvamme, O.A. 2009. «Leder. Stor aktivitet – og overgang til ny redaksjon.» *Religion og livssyn*, 21(1), 2.
- Lejonberg, E., Elstad, E. & Hunskaar, T. S. 2017. «Behov for å utvikle «det tredje rom» i relasjonen mellom universitet og praksisskoler.» *Uniped*, 40(01), 68–85.
- Ludvigsen, S., Elverhøi, P., Gundersen, E., Indregard, S., Ishaq, B., Kleven, K. & Øye, H. 2015. «NOU 2015:8 Fremtidens skole – Fornøyelse av fag og kompetanser.» Hentet fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2015-8/id2417001/>.
- Miller, D., Costa, E., Haynes, N., McDonald, T., Nicolescu, R., Sinanan, J., Spyer, J., Venkatraman, S., Wang, X. 2016. *How the world changed social media*. London: UCL press.
- Myhre, B.B. G. 1989. *Religion og livssyn. Tema: Å være religionslærer*.
- Niesz, T. 2018. “When teachers become activists.” *Phi Delta Kappa*, 99(8), 25–29.
- Østnor, A. & Myhre, B. 2015. «Religionslærerforeningen 1989–2014.» *Religion og livssyn*, 27(3), 5–22.
- Rensfeldt, A.B., Hillman, T. & Selwyn, N. 2018. “Teachers ‘liking’ their work? Exploring the realities of teacher Facebook groups.” *British Educational Research Journal*, 44(2), 230–250.
- Skarpenes, O. & Nilsen, A.C.E. 2014. “Making up pupils.» *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 98(06), 424–439.
- Skeie, G. 2010a. *Religionsundervisning og mangfold. Rom for læring i religion, livssyn og etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skeie, G. 2010b. «Rom for læring i religion, livssyn og etikk.» I G. Skeie (Red.), *Religionsundervisning og mangfold. Rom for læring i religion, livssyn og etikk*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Skeie, G. 2010c. «Erfaringsbasert forsknings- og utviklingsarbeid.» I G. Skeie (Red.), *Religionsundervisning og mangfold: Rom for læring i religion, livssyn og etikk* (s. 124–152). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ulvik, M. & Smith, K. 2016. «Å undervise om å undervise. Lærerutdanneres kompetanse sett fra deres eget og fra lærerstudenters perspektiv.» *Uniped*, 39(01), 61–77.
- Vestøl, J.M. 2017. «Skal religionsundervisningen ta hensyn til elevenes livssynsbakgrunn?» I M. von der Lippe & S. Undheim (Red.), *Religion i skolen. Didaktiske perspektiver på religions- og livssynsfaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ziebertz, H.-G. & Riegel, U. 2009. *How teachers in Europe teach religion: An international empirical study in 16 countries*. Münster: LIT Verlag.
- Zonne, E. 2007. «Working with Religious Education Teachers.» I C. Bakker & H.-G. Heimbrock (Red.), *Researching RE Teachers. RE Teachers as Researchers* (s. 71–79). Münster: Waxmann.